

Bursalı Rahmî ve *Yenişehir Şehrengizi*

Mustafa ERDOĞAN*

ÖZ

Bu yazıda öncelikle XVI. yüzyılın değerli şairlerinden olan Bursalı Rahmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında derli toplu bilgi verilecek, ardından Rahmî'nin *Yenişehir Şehrengizi* isimli eseri tanıtılıp incelenecek, en son da ilgili şehrengizin çevriyazılı metni sunulacaktır. Devrin ünlü şairlerinden biri olan Rahmî, daha çok Hayâlî tarzında âşıkâne ve zarif gazeller söyleyen biridir. Eserleri arasında *Divan*, *Gül-i Sad-berg*, *Şâh u Gedâ* ve *Yenişehir Şehrengizi* bulunmaktadır. *Şehrengiz* 279 beyitten oluşan bir mesnevidir. Girişinde kâinatın yaratılışından ve aşktan bahsedilmektedir. Asıl konunun işlendiği bölümde ise Rumeli'de bulunan Yenişehir'in güzelliklerinden ve buradaki önde gelen yirmi dört kişiden söz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bursalı Rahmî, divan edebiyatı, mesnevi, şehrengiz, Yenişehir.

ABSTRACT

Rahmî of Bursa and *Yenişehir Şehrengizi*

This paper provides information about the life, the literary character and the works of Bursalı Rahmî, one of the precious poets of the 16th century. Then the paper discusses and examines one of Rahmi's works, the *Yenişehir Şehrengizi*, and the its translated text will be presented in the final part. Rahmi, one of the famous poets of his time, was a person who mostly read elegant lyrics in imaginary style. Among his works were *Divan*, *Gül-i Sad-berg*, *Şâh u Gedâ* and *Yenişehir Şehrengizi*. *Şehrengiz* is a *mesnevi* of 279 couplets. In its introduction, the creation of the universe and love themes are told. The main text tells about the beauties of

* Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ANKARA, merdogan@gmail.com

Yenişehir and the leading twenty four people of the city.

Key Words: Bursalı Rahmî, divan literature, mesnevi, şehrengiz, Yenişehir.

Bursalı Rahmî'nin Hayatı

Kaynaklarda Rahmî, Bursalı Rahmî, Rahmî Çelebi olarak anılan şairin asıl adı Pîr Muhammed/Mehmed'dir. Bütün kaynaklar Rahmî'nin adı ve Bursalı olduğu konusunda birleşmektedirler.¹ Doğum tarihi konusunda ise elde doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. 1530 yılında yapılan Şehzâde Mustafa'nın sünnet merasiminde, diğer şairlerle birlikte Rahmî de Kanunî'ye kaside sunmuş ve padişahın caize olarak elbise almıştır.² Tezkire yazarı Âşık Çelebi bu olay sırasında Rahmî'nin henüz ayvatüleri çıkmamış, bülüğ yaşına ulaşmamış, oyundan kopmamış bir çocuk olduğunu söylemektedir.³ Buradan hareketle Rahmî'nin 1516-1518 dolaylarında doğduğu tahmin edilebilir. Rahmî, Bursa'da doğmuş, fakat burada fazla kalmamış, küçük yaşlarda o devrin sanat, edebiyat ve cazibe merkezi olan İstanbul'a gelmiştir. Rahmî'nin babası Nakkâş Bâlî'dir. Nakkâş Bâlî'nin yazı, nakış ve resim konusunda üstâd ve çok meşhur birisi olduğu, hatta ünlü öğrenciler de yetiştirdiği Âşık Çelebi Tezkiresi'nden ve Lamiî'nin mektuplarından anlaşılmaktadır.⁴ Şair Rahmî'nin de bu konularda babasından ders aldığı, nakış ve resim işinde uzmanlaştığı

- 1 Âşık Çelebi, *Meşairü's-Şuara İnceleme-Metin*, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2010, C. 3, s. 1344; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuara*, Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, KTB Yayınları, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html> (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara, 2009, C. 1, s. 329; Beyânî, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, KTB, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83502/beyani---tezkiretus-suara.html> (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara, 2008, s. 70; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara, 1994, s. 218; Riyâzî Mehmed Efendi, *Riyâzü's-Şuarâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih Bölümü, 765, vr. 67a; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzûm Eserler Bölümü, 1325, vr. 45b (kenarda); İsmail Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, SK, Lala İsmail Bölümü, 366, 160b; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübü ve'l-Fünûn*, Beyrut, 1992, C. 1, s. 789; Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ-Keşfi'z-Zünûn*, Beyrut, 1992, C. 3, s. 504; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Mü'ellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, Beyrut, 1992, C. 6, s. 249-250; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000, C. II, s. 180; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî 4*, Yayın Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1344; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, C. II, s. 329; Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri*, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s. 295.
- 2 İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1984, S. IV, s. 10, 11.
- 3 Âşık Çelebi, *age*, C. 3, s. 1346.
- 4 Âşık Çelebi, *age*, C. 3, s. 1343; Hasan Ali Esir, *Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebi'nin Mektupları) İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, Rize Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Trabzon, 2006, s. 198-199, 342, 343, 344.

yine aynı tezkirede söylenenler arasındadır. Kaynaklarda Rahmî'nin küçük yaşlarda ilim tahsiline başladığı belirtilmektedir. Geleneksel Osmanlı eğitim sistemi düşünülürse, Rahmî'nin ilk hocasının büyük bir ihtimalle babası Nakkâş Bâlî olduğu söylenebilir. Rahmî, muhtemelen, sıbyan mektebinde temel eğitimini aldıktan sonra, İstanbul'da devrin gözde ilimlerini tahsil etmeye başlamış, biraz da kabiliyetinin yönlendirmesiyle edebî ilimlere yönelmiş, kendini bu alanda yetiştirmiştir. Ancak şairin gençliğinde eğitimini tamamlayamadığı, medreseden mezun olamadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda belki çok erken yaşta şöhreti yakalamasının ve caizeler yoluyla bir parça parayı da bulmasının olumsuz tesiri olmuş olabilir.

Rahmî İstanbul'da, ilk önce, bir anlamda ünlü siir ve sair hâmîsi Defterdar İskender Çelebi'ye intisap etmiştir. Ondaki kabiliyeti fark eden İskender Çelebi, onu himâyesi altına almış, daha sonra Sadrazam İbrahim Paşa ve Kanûnî ile tanıştırmış, Rahmî'nin onların meclislerine girmesine ve câzeler almasına vesile olmuştur. Hatta Rahmî'nin İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın huzurunda akranlarıyla münazaralar ettiği, cevap ve nazirelerinin beğenilmesi üzerine kendisine epeyce önemli câzeler verildiği de şairin yakın dostu Âşık Çelebi tarafından nakledilmektedir⁵. Daha sonra yine bu insanlar vasıtasıyla padişahın huzuruna çıkma şansı yakalayan Rahmî, 1530 yılında sehzadelere yapılan sünnet düğününde Kanunî'ye bir kaside sunmuş ve caize almış, bundan sonra daha da meşhur olmuştur. Rahmî'nin bundan sonra, hâmîleri olan İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın vefatına (1535-1536) kadar rahat bir hayat sürdüğü tahmin edilebilir. Ancak bu kişilerin vefatından sonra Rahmî, birden bire hâmîsiz kalmış ve sıkıntı içine düşmüştür. Bundan sonra biraz da geçimine vesile olacağı için, yarım bıraktığı eğitime yeniden başlayan Rahmî, çeşitli sıkıntılar sonunda nihayet devrin önemli âlimlerinden Celâl-zâde Sâlih Çelebi'den mülâzım olarak eğitimini tamamlamıştır.⁶ Ardından ilmiye sınıfına dâhil olmuş ve müderrislik yolunu seçmiş ise de vazife alması biraz geç ve güç olmuştur. Rahmî uzun bir süre görev alamamış, ancak 970 (1562-63) yılı dolaylarında o zaman şehzade olan Selim'in huzuruna varıp bir kaside ile halini arz ettikten sonra kendisine bir şefaata-nâme verilmiş ve nihayet şair bin bir zorlukla, Rumeli'de bulunan Yenişehir'deki küçük bir medreseye yirmi akçe maaşla müderris olmuştur.⁷ Rahmî, bu göreve atanmasından birkaç yıl sonra

5 Âşık Çelebi, *age*, C. 3, s. 1346-1347.

6 Kınalızâde, *age*, s. 330.

7 *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.

aynı yerde vefat etmiştir. Kaynakların çoğunlukla 975 yılı üzerinde ittifak etmelerinden, özellikle de ilgili tarih mısralarından Rahmî'nin 975 (1567-1568)'te vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁸ Bursalı Cinânî'nin hemşehrisi Rahmî için söylediği Farsça tarih manzûmesinin tam metni şu şekildedir:

Rahmî Çelebi Merhûmunun Vefâtına Târîhdür

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Rahmi-i şâ'ir ki der-bezm-i fenâ
Câm-i telh-i merg-râ nâ-geh çeşîd

Behr-i târîh-i Cinânî-i gedâ
Goft bâdâ rahmet-i Rahmî mezîd

گفت بادا رحمت رحمی مزید

Sene 975⁹

Bursalı İsmail Belîğ, onun müderris iken vefat ettiği Yenişehir'de gömülü olduğunu söylemektedir.¹⁰

Diğer taraftan Rahmî, gençliğinde güzelliği ve renkli, güzel giyinmesiyle de meşhur olmuştur. Rahmî'yi yakından tanıyan Âşık Çelebi; onun iyi ahlaklı, kimseyi incitmeyen bir insan olduğunu söylemektedir. Bunların ötesinde Rahmî'nin *Divan'*ındaki şiirlerine dayanarak âşık tabiatlı, mütevazı, müstağni, mütevekkil, riyâyı sevmeyen, yalnız, garip, biraz derbeder ve rint bir şahıs olduğu söylenebilir.

Edebî Kişiliği

Rahmî'nin yaşadığı devirden itibaren bütün kaynakların onun şiiri ve şairliğini övme konusunda adeta yarıştıkları görülmektedir. Burada özellikle şairin kendi asrında yapılan değerlendirmelere mealen ve kısaltılarak yer verilecektir. Şairin ilk gençliğinde yazılan *Sehî Tezkiresi'*nde onun kabiliyetli bir genç ve özellikle gazelde başarılı olduğu ifade edilmiştir.¹¹ Latîfî'ye

8 Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi ve Ahdî tezkireleri yazıldığında şair hayatta olduğundan, bu eserlerde onun ölümüyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr'*ında ölüm yılı belirtilmemiş, *Kınaltzâde Tezkiresi'*nde ise onun 974'te öldüğü söylenmiştir. *Beyânî Tezkiresi'*nin bir nüshasında "fevt 975" kaydı bulunmaktadır. Eyduran tarafından hazırlanan tezkire metninde bu not yoktur. Bk. Beyânî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, s. 70. Hâlbuki bundan daha evvel İbrahim Kutluk tarafından yayınlanan metinde buna işaret edilmiştir. Beyânî Mustafa bin Cârullah, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 100 (dipnotta). Riyâzî, Kaf-zâde Fâizî ve İsmail Belîğ de onun 975'te vefat ettiğini teyit etmektedirler. Riyâzî, *age*, vr. 68a; Kaf-zâde Fâizî, *age*, vr. 45b; Atlansoy, *age*, s. 295.

9 Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayatı Eserleri Divanının Tenkidli Metni*, Ankara, 1994, s. 718. Manzûme şu şekilde Türkçeye çevrilebilir: Şâir Rahmî, yokluk meclisinde (dünyada) ölümün acı kadehini an-sızın tattı (içti). Fakir Cinânî tarih için, Rahmî'nin rahmeti çoğalsın (bol olsun), dedi.

10 Atlansoy, *age*, s. 295.

11 Günay Kut, *Heşt Bihîşt Sehî Beg Tezkiresi*, Harvard Üniversitesi, Harvard, 1978, s. 299.

göre Rahmî'nin sözleri parlak, hoş, edâsı naziktir, dinlenip beğenilmeye değer, gönül açan şiirleri vardır.¹² Âşık Çelebi de onun kâbiliyetli ve âşık birisi, şiirlerinin de âşıkâne olduğunu söylemektedir. Ayrıca onun şairlerin seçkinlerinden olup şiirlerinin çok yayıldığını, eğlence meclislerinde ve tekkelerde okunduğunu belirtmektedir.¹³ Kınalı-zâde, Rahmî'nin o dönemde belâgatli şiirler söyleyen Osmanlı şairlerinin önde gelenlerinden biri olduğunu, edâsındaki âhenk ve akıcılıkla anlam güzelliğini birleştirdiğini ifade etmekte, ayrıca âşıkların hâlini anlattığından onun belîğ şiirlerinin meşhur, ihtiyar ve gençler arasında yaygın olduğunu, zaviyelerde ve farklı yerlerde okunduğunu belirtmektedir.¹⁴ Beyânî de onun namı şairlerden olduğunu, özellikle müessedes, müsemmen, müsebba gibi şiirlerde başarılı olduğunu söylemektedir.¹⁵ XVI. yüzyılın bir diğer tezkire yazarı Ahdî; Rahmî'nin şiirin her sınıfında üstat birisi, ayrıca zarif bir şair ve ârif olduğunu, mesnevî alanında Hilâlî, gazelde Hayâlî ve kasidede İsmail ve Selman yolunu takip ve İran şairlerini taklit ettiğini, şiirlerinin çok ve meşhur olduğunu söylemektedir.¹⁶ Gelibolulu Âlî'nin değerlendirmesi de aynı tarzdadır. *Künhü'l-Ahbâr* isimli eserinde Rahmî için önce onun meşhur ve şiirleri beğenilen bir şair olduğunu söyleyen Âlî, daha sonra da Rahmî'nin ince hayaller sahibi ve her nazım şeklinde mâhir bir şair olduğunu belirtmektedir. Bunların ötesinde Âlî, aynı eserinde Lâmiî hakkında bilgi verirken Rahmî'yi Bursa şairlerinin en iyisi olarak göstermektedir.¹⁷

Bunlardan başka Rahmî'nin hem arkadaşı, hem de bir anlamda rakîbi olan Yahya Bey, şairi “ğavvâş-ı baħr-i eş‘âr” yani şiir denizinin dalgıcı olarak tanıtmakta ve

Olupdur kılzüm-i nazm içre ğavvâş

Sözi baħr-i ğazelde gevher-i hâş

diye övmektedir.¹⁸ Yine XVI. yüzyıl şairlerinden Sâni'nin mizahî tarzda yazdığı manzûm mektubunda Rahmî'nin şiiri “muhayyel” ve “mesel-âmîz” yani hayal ve meselleri bol olarak anlatılmakta, Rahmî de Arap şairi Hassan bin Sabit'e benzetilmektedir.¹⁹

12 Rıdvan Canım, *Latîf Tezkiretü's-Şu'ara ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, AKM Yayınları, Ankara, 2000, s. 270.

13 Âşık Çelebi, *age*, C. 3, s. 1347.

14 Kınalızade, *age*, C. I, s. 330.

15 Beyânî, *age*, s. 70.

16 Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, AKM Yayınları, Ankara, 2005, s. 311-312.

17 *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218, 219, 267.

18 Yahyâ Bey, *Dîvan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 254.

19 Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Seri 1, Fasikül 1, İstanbul, 1948, s. 3.

Diğer taraftan XVI. yüzyılın ünlü tezkire yazarı Âşık Çelebi, eserinde Hayâlî hakkında bilgi verirken İran şâhi Tahmasb'ın, meclisinde Hayâlî'nin üç beyti okunduğu zaman Hayâlî'nin aşkına dolu içip onu övdüğünü nakleder. Ardından da “**Kezâlik Rahmî'nün** bu beytin **dağı işidüp istihsân idüp tolu içmişdür**” diyerek Rahmî'nin bir beytini nakleder.²⁰ Buradan hareketle Rahmî'nin şöhretinin Anadolu dışına taşıtığını, İran saraylarına kadar yayıldığını söylemek mümkündür.²¹

Rahmî şiirle ilgili teorik görüşlerini çok fazla belirtmemiştir. Bunlardan tespit edilebilenler şu şekildedir: Rahmî, bir kelâmda bulunması gereken vasıfları beyân, fesâhat ve belagat olarak saymaktadır. O hem sözün hem de anlamın başarılı şekilde kullanılması gerektiğine inanmaktadır. Rahmî'ye göre gazelin asıl konusu sevgilinin güzellikleridir. Rahmî, papağanı manasını bilmediği güzel sözleri tekrar etmekle itham ederken de şiirde anlamın önemine vurgu yapmaktadır. Rahmî'ye göre, güzel ve gösterişli sözler söylemek gerçî insana çok şeref verir. Ancak ihtiyaç miktarınca söyleyip sonra susmak daha akıllıcadır. Yani şair bir nevi az ama öz söylemek taraftarıdır denilebilir.

Bunların dışında diğer bütün divan şairleri gibi zaman zaman övünen Rahmî; kendini söz/şiir ülkesinin sultanı olarak görür ve Hâkânî, Kemâl, Selman gibi ünlü İranlı şairlerin şiirini dinleseler kendine hak vereceklerini, hatta söz ülkesini terk edeceklerini iddia eder. Bazen kendini “şâir-i nâzûk”, “ehl-i hüner” diye nitelendirirken, bazen de tatlı sözlü bir papağana, şiirini de şekere benzettirmektedir. Aynı zamanda şiirlerini *mücevher*, sözlerini “âbdâr” ve “tâze mânâlî” olarak gören şair, kendi şiirini letâfette *akar su* gibi görür ve çöplere benzettiği başkalarının şiiriyle kıyaslanamayacağını belirtir. Rahmî, şiirinin başarısını sevgiliden bahsetmesine ve sevgilinin güzelliğine bağlamaktadır. Rahmî, “can artıran” dediği şiirini tanıtırken özellikle *rengîn-edâ* ve *pür-hayâl* tabirlerini kullanmaktadır. Hayâllerle dolu şiirimden eğer Hasan (Hassan bin Sabit) haberdar olsaydı, nezâketten hiç dem vurmazdı, diyen Rahmî, şiirlerindeki *hayâl* ve *nezâket* özelliklerine değinmiş, ayrıca üslûbunu, *Selman* (ve Kemâl) *üslûbu* olarak tanımlamıştır. Sözlerini Nizâmî'nin nazmına benzer gören Rahmî, ünlü İranlı şairler Sa'dî, Hâfız, Hüsrev ve Hâkânî'yi de şiir alanında geçtiğini iddia etmiştir. Diğer taraftan

20 Âşık Çelebi, *age*, C. 3, s. 1563.

21 M. Fuat Köprülü, kaynak belirtmeden “Bursalı Rahmî zarif gazellerile Safevî saraylarına kadar şöhreti yayılmış bir şairdir” der. Köprülü'nün bu görüşü de muhtemelen Âşık Çelebi'nin yukarıda bahsedilen anekdotuna dayanmaktadır. Bk. Köprülüzade Mehmet Fuat, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi XVI ncı Asır*, Muallim A. Halit Kitaphanesi, Basım Yeri ve Tarihi Yok, s. 135; M. Fuat Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Yayına Haz. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 128.

Rahmî şiiri Allah'ın bir lutfu olarak görmüş ve şiirlerinin mecâzî değil hakîkî olduğunu belirtmiştir.

Rahmî'nin şiirlerinin belki de en başta gelen özelliği âşıkâne olmasıdır. Rahmî'nin şiirleri edâ olarak âşıkâne olduğu gibi, muhtevâ olarak da âşıkânedir. Nitekim Rahmî'nin gazellerinin çok büyük bir kısmında (% 76,94) aşk konusu işlenmiştir.²² Bu aşkın kimi zaman beşerî, kimi zaman platonik, ama daha çok da İlahî olduğunu söylemek mümkündür. Rahmî'nin şiirlerinin konusu umûmiyetle aşk, aşk yüzünden çekilen sıkıntılar, ayrılık, hasret, sevgili ve sevgilinin dudağı, yanağı gibi güzellik unsurlarıdır.

Latîf, zarîf oluşu Rahmî'nin şiirinin bir başka özelliğidir. Rahmî, neredeyse bütün *Divan'*ında aşk ve sevgili konusunu işlemekle birlikte hiçbir zaman bayağılığa düşmemiş, argoya ve müstehcenliğe tenezzül etmemiştir. Tam tersine beşerî aşkı işlediği yerlerde bile bir nezâket, bir incelik vardır.

Rahmî'nin şiirinde anlam güzelliği, dolgunluğu ön planda olmakla birlikte, şekil de ihmal edilmemiştir. Vezin, kafiye, redif, dil gibi dış unsurlarda da Rahmî'nin oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

Rahmî, bir anlamda şiir vadisinde üstad olarak tanıdığı Hayâlî gibi, şiirde hayâl unsuruna çok önem vermiş ve bu unsuru çok yoğun bir şekilde kullanmıştır. Rahmî'nin ayrıca tasvir unsurunu da önemseydiği görülmektedir. Rahmî'nin hayallerinin ve tasvirlerinin oldukça zengin, renkli ve canlı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin şu beyitte jaleyi gün görmedik bir geline benzeten şair, çimenlikte jalenin kimi zaman içine düştüğü kırmızı bir lâleyi de o gelinin kırmızı geceliği olarak hayal etmiştir.

Gün görmedük 'arûs durur jâle Raḥmîyâ

Oldı cemende lâle aḡa câme-ḡ'âb-ı sürḡ (G 28/5)²³

Yine bir başka beytinde ise, ayrılık akşamında âşığın sevgilinin kıvrım kıvrım kâkülünün hayâliyle ettiği ve halka halka gökyüzüne doğru çekilen ateşli âhları ejderha şeklinde tahayyül etmektedir.

Ḥayâl-i kâküliyle dūd-ı âhum şâm-ı hecrinde

Çekilür ḡalka ḡalka çarḡa ḡüyâ şekl-i ejderdür (G 39/3)

Rahmî'nin şiirlerinin çok önemli özelliklerinden biri de sanatkârâne oluşudur. Bu iki anlamda düşünülebilir. Öncelikle Rahmî şiirlerini büyük bir titizlikle işlemiştir. Çok küçük yaşlarda Kanunî'nin huzurunda okunabilecek nitelikte şiirler söylemesinden onun doğuştan bir şiir yeteneğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şair bununla yetinmemiş, kendisi de çalışıp gayret ederek bir anlamda bu cevheri işlemiştir. Nitekim şair bir beytinde

²² Bu değerlendirme tahmin edileceği üzere tarafımızdan hazırlanan *Rahmî Divanı'*na göredir.

²³ Parantez içindeki ifade, tarafımızdan hazırlanan *Rahmî Divanı'*nın gazeller bölümündeki 28. gazelin 5. beyti demektir.

düşünerek, tefekkürle şiir yazdığını ifade etmektedir (G 75/6). Sanatkârlığının ikinci yönü de bu söyleneni destekler niteliktedir ki o da şiirlerinin edebî sanatlarla dolu olmasıdır. Rahmî'nin edebî sanatları hiç zorlanmadan, rahatlıkla ve bol bol kullandığı söylenebilir. Ancak bu bol sanatlı söyleyiş şiirde hemen hemen hiç sırtmaz, gayet tabii bir haldedir.

Söz sanatlarını da yer yer kullanmakla birlikte, Rahmî'nin umûmiyetle anlam sanatlarını kullandığı görülmektedir. Rahmî'nin en fazla kullandığı sanatın teşbih olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunun yanında sırasıyla leff ü neşr, teşhis, hüsn-i ta'lil, telmih ve tenasüp de onun sık kullandığı sanatlardandır. Rahmî, klasik divan şiiri kültürünü ve teşbihlerini çok iyi derecede bilmekte ve başarılı bir şekilde kullanmaktadır.

Rahmî'nin şiirlerinin umûmiyetle gösterişten, şaşaaadan uzak, sade ve samîmî olduğu söylenebilir. Zaten şair de az ve öz söylemek taraftarıdır. Örneğin aşağıdaki beyitte bu söyleyiş rahatlığını ve samimiyeti bulmak mümkündür:

Öyle tölmişdur gözüm gönlüm hayâl-i yâr ile

Çanda kim baksam görinen naşş-ı cânândur başa (G 6/3)

Rahmî'nin şiirlerinin önemli bir kısmında anlam derinliği bulunmaktadır. Şair bunu bazen tasavvufi manalarla temin ederken, bazen tasavvufa bile gerek duymaz. Tabii ki anlam derinliğini sağlamada tevriye, iham-ı tenasüp, iham-ı tezat gibi sanatların önemli bir katkısı vardır.

Rahmî'nin etkilendiği İranlı şairler bahsinde öncelikle Molla Câmî ve Genceli Nizâmî'yi anmak uygun olacaktır. Nitekim *Gül-i Sad-berg* isimli eserini bu şairlerin etkisiyle yazmıştır. Yine İranlı şair Hilâlî'den *Şâh u Gedâ* isimli mesnevîyi genişleterek tercüme ettiği göz önüne alınırsa yukarıdaki isimler arasına Hilâlî'nin de eklenmesi gerektiği ortaya çıkar. Bunların dışında Rahmî, İran şairlerinden daha çok kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinin son beytinde kendini överken bahsetmektedir. Bu kısımlarda artık nazım sahasında onları geçtiğini, onların davullarının çalınmadığını, adlarının anılmadığını söyleyen Rahmî, İran şairlerinden Hüsrev, Kemal, Selman, Câmî, Nizamî, Hakanî ve Sa'dî'nin adını anarak kendini onlara benzetmekte, onlarla bir tutmaktadır.

Divan'ındaki tahmis, tesdis benzeri manzûmeleri dikkate alındığında, Rahmî'nin Türk şairlerinden en fazla Hayâlî'nin şiirini kendine örnek aldığını söylemek mümkündür. Bu konuda ikinci sırada Necatî gelmektedir. Mevcut verilere göre Rahmî; Hayâlî'nin 5, Necatî'nin 3 gazelini tahmis etmiştir. Yine tahmislerinden hareketle Rahmî'nin Ahmet Paşa ve Yahya Bey'in manzûmelerini de örnek aldığı görülmektedir. Ayrıca tarafımızdan yapılan değerlendirmede Rahmî'nin en fazla Ahmet Paşa, Ahmedî ve Zâtî'nin gazellerine nazire söylediği anlaşılmıştır. Kuşkusuz Rahmî'nin edebî kişiliği

üzerinde en fazla etkili olan şair, Rahmî'nin yaşadığı devrin en gözde şairi olan Hayâlî Bey'dir. Muhtemelen gerçek hayatta da tanışmış olan bu iki şairin yapıları da birbirine benzemektedir. Her ikisi de doğuştan şair, biraz rint, derbeder, ârif, bunların ötesinde tam anlamıyla âşık insanlardır. Bu yüzden her ikisinin de şiirlerinde, özellikle de gazellerinde en fazla aşk konusu işlenmiştir. Ayrıca üsluplarında da âşıkâne ve zarîf olma bakımından büyük benzerlik vardır. Nitekim tezkire yazarı Ahdî, Hayâlî ile Rahmî arasındaki bu benzerlikten dolayı Rahmî için “*tarz-ı gâzelde tev'emân-ı Hayâlî*” demiştir.²⁴ Bursalı Rahmî'nin edebî kişiliği üzerinde Ahmet Paşa'nın ve Necâtî'nin de etkisi olmuştur. Nitekim Rahmî, “emîr-i nazm” ve “server” dediği (Ms 33/VII) Ahmet Paşa'nın bir beytini tesdîs, bir gazelini tahmîs, dört gazelini de tanzîr etmiştir. Necâtî'nin ise bir beytini tesdîs, üç gazelini tahmîs, iki gazelini de tanzîr etmiştir. Bunların ötesinde kimi zaman benzer söyleyişleri de bulunmaktadır. Bu konuda Fuzûlî'yi de anmadan geçmek yanlış olacaktır. Burada belki etkilenme kelimesini kullanmak çok doğru olmayabilir. Ancak şu bir hakikat ki Rahmî'nin şiir ve aşk anlayışı Fuzûlî'ye oldukça benzemektedir. Nitekim her iki şair de âşıkâne tarzda yoğunlaşmış ve başarılı olmuşlardır. Diğer taraftan Rahmî de Fuzûlî gibi aşkı hep ayrılık, ızdırap, bela, gözyaşı gibi kelimelerle işlemiş, hatta tıpkı Fuzûlî gibi sevgiliye vuslat istememiş, hicrana razı olmuştur. Fuzûlî'nin bu özelliği malumdur. Rahmî de bu konuda şunları söylemektedir:

Her vişâlûñ âhiri 'âlemde ger hicrân ise
Âteş-i fûrkat hâkıyçün vaşl-ı cânân istemem (G 137/4)

Cefâya şöyle mu'tâdem ki ger 'arz itseler gâhî
Dil-i dîvâne itmez oldı vaşl-ı dil-rübâdan hâz (G 106/4)

Rahmî ile Fuzûlî'nin şiirleri arasında yer yer söyleyiş, ses, yapı ve anlam bakımından da benzerlikler bulunduğu görülmektedir.

Rahmî'nin etkisi konusundaki bilgiler şimdilik sınırlıdır. Mevcut bilgilere göre Gelibolulu Mustafa Âlî, Beyânî ve Bağdatlı Rûhî, Rahmî'nin birer gazelini tahmîs etmişlerdir. Bilindiği üzere bu isimler yaşadıkları devrin önemli şairleridir. Bu şairler Rahmî'nin gazelini tahmîs etmekle onu beğendiklerini, takdir ettiklerini göstermişlerdir. Rahmî'nin şiirine nazire söyleyerek onu takdir eden şairlerin başında devrin şiir üstadları Bâkî, Zâtî ve Hayâlî gelmektedir. XVI. yüzyılın ünlü şairi Bâkî, Rahmî'nin şiirini beğenen ve ona nazire yazan şairlerdendir.²⁵ *Pervâne Bey Mecmuası*'ndan anlaşıldığına göre Rahmî'nin

24 Solmaz, *age*, s. 312.

25 Sabahattin Küçük, *Bâkî ve Divânından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 31-32.

Māni‘ olmaz müjeler yaşına ben mahzūnun

Hār u hasler yolını bağlayımaz Ceyhūnun (G 118/1)

matlı gazeli o devirde meşhur olmuş ve dönemin birçok şairi bu gazele nazire söylemiştir. Nazire söyleyen şairlerin başında Zâtî ve Hayâlî gelmektedir. Bu büyük şairler bahsedilen gazele ikişer nazire söylemişlerdir. Bu zemin şiire ayrıca XVI. asır şairlerinden Şem‘î (2 adet), Keşfî (2 adet), Ahmed Beg, Hayretî (2 adet), Nazmî (3 adet), Şuhûdî, Mahvî, Feyzî, Sun‘î, Mutî‘î, Fârisî, Kâmî, Fikrî, Hâfız, Behiştî, Na‘tî, Kenzî, Sebzî, Bâkî, Şânî, Helâkî, Cemâlî, Sübûtî, Hâverî, Nikâbî, Sahrî, Rahîmî, Tâlibî, Hitâbî ve Kurbî nazire söylemişlerdir.²⁶ Yine Rahmî'nin bir gazeline Kâmîlî, Fenâyî, Şemsî, Me‘âbî, Mutî‘î, Sâbirî, Livâyî (2 adet) ve Ehli mahlaslı şairler,²⁷ bir başka gazeline Celîlî ve Kerîmî, bir başka gazeline de Şem‘î nazire söylemiştir.²⁸ Rahmî'nin şiirine nazire söyleyen şairlerden biri de Nâlî'dir.²⁹ Bunların ötesinde, şairin yaşadığı XVI. yüzyıldan itibaren tertip edilen birçok şiir mecmuasında Rahmî'nin manzûmelerine rastlanmaktadır ki bu da onun şiirlerinin beğenilip okunduğunu gösteren bir başka delildir.

Eserleri

XVI. yüzyılın renkli simalarından olan Rahmî'nin mevcut bilgilere göre dört adet manzûm eseri bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Divan*'dır. Kısmen dağınık vaziyette ve bazı kısımları makaleler halinde neşredilmiş olan *Divan*, orta hacimli bir eserdir. *Divan*, son olarak yazma bir nüshası bulunup dağınık vaziyetteki manzûmeler de mümkün olduğunca toplanarak ve incelenerek tarafımızca yayınlanmıştır.³⁰ Rahmî'nin *Divan*'ı daha çok âşıkâne ve zarif bir üslupla söylenmiş gazellerle dikkati çekmektedir. *Divan*'da; 13 kaside, 3 kıt'a, 1 on beşli musammat, 1 on dördlü musammat, 1 terkîb-bent, 1 müsemmen, 4 müseddes, 7 tesdîs, 2 muhammes, 16 tahmîs, 1 murabba, 232 gazel, 1 rubai, 8 matla, 4 müfret bulunmaktadır.

Diğer bir eseri *Gül-i Sad-Berg*'dir. Bu eser; hem İranlı ünlü mesnevî yazarı Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* isimli mesnevîsine nazire, hem de Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr* mesnevîsinin etkisi altında yazılmış dinî, tasavvufî

26 *Pervane Bey Nazire Mecmuası*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz 406, vr. 326a-329b.

27 *Pervane Bey Nazire Mecmuası*, vr. 163b-164a.

28 Tarlan, *age*, s. 28, 39.

29 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 485, 17a.

30 Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Seri 1, Fasikül 1, İstanbul, 1948, s. 1-52; Sabahattin Küçük, "16. Yüzyıl Şairlerinden Bursalı Rahmî Çelebi ve Şiirleri", *MÜFEF Türk-lük Araştırmaları Dergisi*, Âmil Çelebioğlu Armağanı, S. 7 (1993), s. 423-472; Mustafa Erdoğan, *Bursalı Rahmî ve Divanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

ve ahlakî bir mesnevîdir. Yedi bölümden (ravza) meydana gelen eserde, her bölümden sonra bir hikâyeye yer verilmiştir. Mevcut haliyle 1498 beyittir. Eserin bilinen tek yazma nüshası Atatürk Üniversitesi Ağâh Sırrı Levend Yazmaları arasında 17 numaradadır.³¹

Rahmî'nin üçüncü eseri, İranlı şair Hilâlî'nin aynı isimli eserinden tercüme yoluyla yazdığı bir aşk mesnevîsi olan *Şâh u Gedâ*'dır. Eser her ne kadar Hilâlî'den tercüme olsa da Rahmî, eski elbisesinden çıkarıp ona hoş, Rûmî bir elbise giydirdiğini ve bir anlamda şahsî damgasını vurduğunu söylemektedir. Mesnevînin adı bazı kaynaklarda ise *Şâh u Dervîş* şeklinde de geçmektedir. Eserde kısaca Çin ülkesinde yaşayan güzelliklere düşkün, fakir bir dervişle Şâh adlı bir güzelin aşkı anlatılmaktadır. Ancak bu aşk; bayağılığa düşmeyen, maddî hazların üstüne çıkarılmış bir aşktır. Eserde zaman zaman İlahî duyguların da işlendiği görülmektedir. Zarif ve sanatkârâne bir üslubun kullanıldığı mesnevînin tamamı 1734 beyittir. Eserin ikisi yurt içinde, biri de yurt dışında olmak üzere toplam üç yazma nüshası olduğu bilinmektedir.³²

Bursalı Rahmî'nin dördüncü eseri ise *Yenişehir Şehrengizi*'dir. Bu eserle ilgili aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.³³

Bursalı Rahmî'nin *Yenişehir Şehrengizi*

Bilindiği üzere, kelime manası şehir karıştıran demek olan şehrengiz, Osmanlı edebiyatında şehirlerin güzellerinden ve güzelliklerinden bahseden özgün bir türdür. Daha çok İstanbul, Bursa ve Edirne gibi büyük ve önemli şehirlerin şehrengizlere konu olduğu bilinmekle birlikte, kimi zaman küçük şehirlerle ilgili de şehrengizlerin yazıldığı olmuştur.

Rahmî'nin *Yenişehir Şehrengizi*'nden tezkireler ve diğer tarihî kaynaklarda hiç bahsedilmemektedir. Bu eserden ilk olarak Ağâh Sırrı Levend söz etmiş, eserin kısaca planını ve özetini yayınlamıştır.³⁴ Şehrengiz, Rahmî'nin

31 Eser üzerinde Pervin Aynagöz ve Gülgün Erişen çalışmalar yapmışlardır. Pervin Aynagöz, *Bursalı Rahmî: Gül-i Sad-berg*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 1985; aynı yazar, "Bursalı Rahmî'nin "Gül-i Sad-berg"i Üzerine Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), C. 3, S. 1, Elazığ 1989, s. 1-27; Gülgün Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990; aynı yazar, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, C. X, S. 1, Ankara 1992, s. 285-315.

32 Eser Sevim Birici tarafından yayınlanmıştır. Sevim Birici, *Şâh u Gedâ (Şâh u Dervîş) Mesnevileri ve Bursalı Rahmî'nin Şâh u Gedâ'sı*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2007.

33 Bursalı Rahmî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve *Divan*'ı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Erdoğan, *age*,

34 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958, s. 36-37.

müderis olarak atandığı Yenişehir’le ilgilidir.³⁵ Her ne kadar eserin telif tarihi kesin olarak bilinmiyorsa da, şairin 1562-1565 yılları arasında Yenişehir’e müderis olarak atandığı hatırlanırsa, ilgili eserin de bu tarihlerde yazılmış olduğu ortaya çıkar. Zaten şehrengizde de şair, müderis olmadan evvelki gamlı zamanlarından başlayarak müderis oluşunu, Rumeli’de bulunan Yenişehir’e gidişini ve orada gördüklerini anlatmaktadır. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır ve 279 beyitten meydana gelmektedir.³⁶ Aruzun hezec bahrinin *mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün* kalıbıyla yazılan eser Yapı Kredi nüshasında “Şehr-engîz-i Yenişehr Rahmî Efendi Fermâyed” başlığını taşımaktadır.³⁷ İlk 24 beyitlik bu giriş kısmında Rahmî, duâ ederek söze başlamakta, daha sonra kâinâtın yaratılışı hakkında ve daha çok tasavvufî nitelikteki görüşlerini dile getirmektedir. Daha sonra aşk konusuna değinip okuyucuya önce mecâzî aşka talip olmayı daha sonra nakıştan nakkâşa, eserden müessire geçmeyi tavsiye etmektedir.

Temevvüc eyleyüp deryâ-yı vahdet

Vücûda geldi bu emvâc-ı keşret

...

Gel evvel tâlib-i ‘ışık-ı mecâz ol

Şafâlar kesb idüben pâk-bâz ol

...

Ruḥ-ı dil-berde göz ü kaşî seyr it

Bu şüretle yûri nakḳâşî seyr it

Cemâl-i dil-rübâyî kıl temâşâ

Eşerden tâ mü’essir ola peydâ (7, 21, 23, 24. beyitler)

35 Osmanlı coğrafyası içinde Yenişehir isimli birden fazla yerleşim merkezi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Bursa’ya bağlı Yenişehir kazasıdır. İkincisi; Yenişehr-i Fener/Fenar diye de bilinen ve bugün Yunanistan’ın Teselya bölgesinde, Larissa ovasının ortasında, Pinios ırmağı kıyısında bulunan bir şehirdir. Günümüzde Larissa adıyla bilinen şehirde, ırmak üzerinde güzel bir köprü olduğu da şehirle ilgili verilen bilgiler arasındadır. Son devrin ünlü divan şairlerinden olan Yenişehirli Avnî de buralıdır. Rahmî; Rum illerini tamamen geçerek Yenişehir’e ulaştığını, buranın çok eski ve büyük bir şehir olduğunu, şehirde bir nehir ve nehrin etrafında da ağaç ve yeşilliklerin olduğunu söylemekte ve burada Köprübaşı denilen yerde vatan tuttuğunu belirtmektedir. (Bk. beyit 92-ve devamı) Rahmî’nin ifadeleri daha çok bu Yenişehir’e uymaktadır. Ayrıca bir de Mora’da Yenişehir isimli bir yerin (Nauplion) bulunduğu rivayet edilmektedir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Şemsettin Samî, *Kâmûsu’l-A’lâm*, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, C. 6, s. 4805-4806; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s. 407; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Larissa> (Erişim Tarihi: 18/08/2011).

36 Bu sayı, tarafımızdan incelenip yeni yazıya aktarılan ve karşılaştırılan Yapı Kredi ve Nuruosmaniye nüshalarına göredir. Bunların tam künyeleri, metinden önce yazılacaktır. Fatih Tıgılı, hangi nüsha olduğunu belirtmeden, eserin 300 beyitten oluştuğunu söylemektedir. “Rahmî”, *TDVİA*, TDV Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, s. 422.

37 Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nu: 597, vr. 71b.

25. beyitten itibaren “Münâcât” başlığı altında kusurlarını itiraf edip Allah’a yalvaran şair, 51. beyitte mahlasını söylemektedir. 53. beyitle sona eren bu bölüm toplam 29 beyitten oluşmuştur. Ardından 54. beyitten itibaren “Sebeb-i Te’lif-i Kitâb” başlığı altında eserin yazılış sebebi izah edilmektedir. Bu bölüm kısmen otobiyografik bir tarzdadır denilebilir. Şair burada *Makâsıd*, *Mevâkıf* gibi eserleri, usul, fûrû, beyân, kelâm, bedî, beyân gibi bilimleri okuyup nice ilimleri tahsil ettikten sonra, kazâ yani kadılık yolunu tercih ettiğini, görev alamamaktan dolayı üzüntülü ve inzivâda iken bir pirin kendisine gelerek müderris olduğunu müjdelediğini, dostlarının mübârek olsuna geldiklerini söyler. Bundan sonra şair hazırlıklarını tamamlayıp yollara düştüğünü, zahmetli ve uzun bir yolculuktan sonra Rumeli’ni geçip Yenişehir’e ulaştığını belirtir ve daha sonra bu şehri övmeye başlar. 94. beyitten itibaren 106. beyte kadar eski bir şehir oluşu, yapılarının sağlamlığı, evlerinin ve ahalsinin güzelliği gibi farklı yönleriyle Yenişehir övülmüştür. Daha sonra, şehirde gezintiye çıktığı bir gün bir şahısla karşılaşmış tanıştıklarını, samimi olduklarını, onun rehberliğinde şehri gezdiklerini ifade eden şair Köprübaşı denilen yerde yerleşmeye karar verdiğini belirtip ardından uzunca o bölgeyi anlatır, över. Yeşillik ve deniz kenarı olan bu bölgenin ve buradakilerin güzelliği şairin aklını başından alır. Bunun üzerine arkadaşı ona “sen şairsin, aklını başına topla, şehrimizi ve güzellerini tarif et” der. Diğer yârânın da bu konudaki ısrarı, “bir şehrengiz yaz, ta ki kararsızların bir eglencesi olsun ve senden burada yâdigâr kalsın” demeleri üzerine şair eseri yazmaya karar verir ve tefekkür denizine dalıp güzelleri övmeye başlar.

Dirüp ‘aqluñ iñen bî-hûş olma
Söze gel gül gibi hãmüş olma

...

Çıyâmet dil-rübâsın medh eyle
Bu şehre ya’ni şehir-engiz söyle

...

Ola eglencesi her bî-çarârıñ

Bu yirlerde çala tâ yâdigârıñ (183, 190, 197. beyitler)

Toplam 151 beyitten oluşan bu bölümden sonra asıl konunun işlendiği “Der-Vaşf-ı Cüvânân” başlıklı bölüm gelmektedir. 205. beyitten başlayan bu bölümde Ferhâd-zâde, Nâzır-zâde, Kâtib-zâde, Nâib-zâde, Çiğdem-zâde, Bosnavî-zâde, Satı-zâde, Pîr Ali, Boyacı-zâde, Emîn-zâde, Ali İbn-i Bektaş, Ases-zâde Hızır Bâlî, Karakaş, Dutan-zâde, Bakkal-zâde, Rûhî, Kayyım-zâde, Suyıkıdî-zâde, Ali Fış oğlu, Baba-zâde Yusuf, Hızır Bâlî oğlu Pîr Muhammed, Ebubekir oğlu Alem Şâh, Kumsı-zâde ve Bende isimli şahıslar anlatılmaktadır. Buna göre eserde yirmi dört şahıs anlatılmıştır. İncelenen

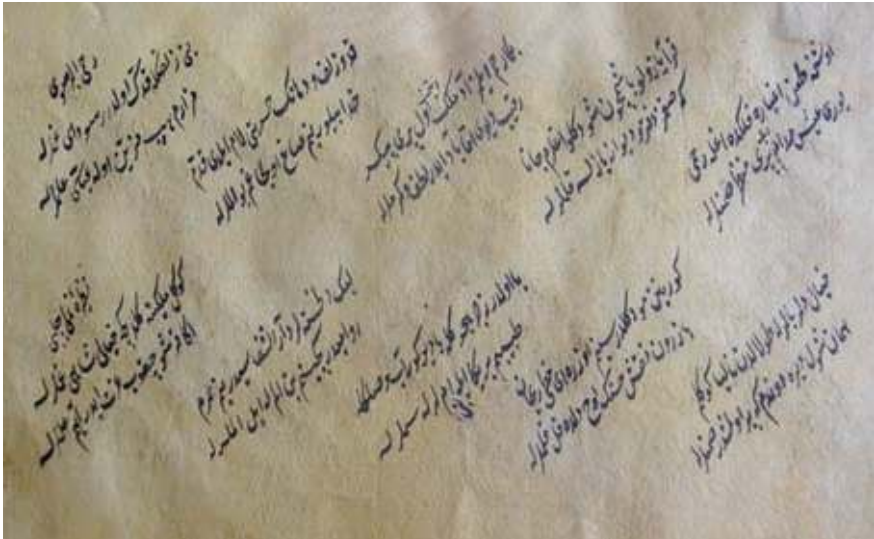

nüşhalarda şahısların üçer beyitle tavsif edildikleri görülmektedir. Adıgeçen kişiler daha ziyâde âşıkâne bir tarzda anlatılmakta, güzellikleri övülmekte ve kişilerin isimleri yahut meslekleriyle ilgi kurularak kelime oyunları yapılmaktadır. Bu bölümün müstehcenliğe, bayağılığa düşülmeden, seviyeli bir üslupla işlendiği görülmektedir. Eserin en sonundaki üç beyit sanki bitiş bölümü gibidir. Burada şair, bu şehrin güzellerinin çok olduğunu söylediğini, ancak kendi bildiklerinin bunlar olduğunu belirterek sözü tamamlamaktadır.

Rahmî'nin *Yenişehir Şehrengizi'* nin bilindiği kadarıyla, üçü yurt içinde, biri de yurt dışında olmak üzere toplam dört yazma nüshası vardır. Bu nüshaların bulunduğu kütüphaneler ve numaraları şu şekildedir:

1. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nu: 597, vr. 71b-77b.
2. Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 4962, vr. 202a-205b.
3. Mevlana Müzesi Kütüphanesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitapları, Nu: 124, 31b-36a.
4. Berlin Kütüphanesi, Nu: 407.³⁸

Bursalı Rahmî'nin *Yenişehir Şehrengizi'* nin çevriyazılı metni aşağıda ilgililerin dikkatine sunulmuştur. Metin hazırlanırken Yapı Kredi ve Nuruosmaniye nüshalarından yararlanılmış, ilgili varaklar sayfa kenarlarında gösterilmiştir.

Rahmî'nin bir gazeli ve Naîlî'nin naziresi: (Mecmu'a-i Eş'ar, 06 Mil Yz A 485, 17a)

38 W. Pertsch, *Die Türkischen Handschriften der Königlischen Bibliothek zu Berlin*, Berlin 1889, s. 406; Levend, *age*, s. 36; Erişen, *agt*, s. 26; Tığlı, *agm*, s. 422.

ŞEHR-ENGİZ-İ YEDİ-ŞEHR RAHMÎ EFENDİ FERMÂYED³⁹

- [*meḫāʿilün meḫāʿilün feʿūlün*]
- 1 Başiret nūrını feyz it ilāhî
Haḫīkat rāhını göster kemāhî
 - 2 Hidāyet nūrı ile cāna fer vir
Cemālūḡ seyrine lāyık nazar vir
 - 3 Vücūdum pertevūḡden kıl münevver
Şuhūdum tā ola ol nūra mazhar
 - 4 Şıfātūḡ mazharıdır bu zevāhîr
Ne kim ḫalk itdūḡ evvel tā-be-āḫîr
 - 5 ʿAdem ḫʿābında iken ʿayn-ı ʿālem
Zebānsuz beste iken mīm-i ādem
 - 6 İki ḫarf oldı birbirine lāyık
Zuhūra geldi envā-ı ḫaḫayık⁴⁰
 - 7 Temevvüc eyleyüp deryā-yı vaḫdet
Vücūda geldi bu emvāc-ı keşret
 - 8 Bulup şüret cevāhîrle heyūlā
Muʿayyen oldı māhiyyāt-ı eşyā
[N 202b]
 - 9 Vücūdūḡ cāmesini geydi ervāḫ
Bezendi bütler ile deyr-i eşbāḫ
 - 10 Anūḡ şunʿından olmışdır bedīdār⁴¹
Bu saḫf-ı nıl-gün bu ḫāḫ-ı zer-kār
 - 11 Zuhūrından nice biḡ ʿālem oldı
Medār-ı merkez anda ādem oldı
 - 12 Bu āşār u bu elvān u bu eşkāl⁴²
Bu mevcūdāt u efʿāl ü bu emvāl
 - 13 Anūḡ maḫdūrıdır bî-şekk ü bî-reyb
Eger zāhîr eger ḫāzîr eger ḡayb
 - 14 Vesîle olduḡıyçün ʿiḫḫ-ı yāre
Vücūda geldi çarḫ-ı pür-sitāre

39 Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nu: 597, vr. 71b (Kısaltması YK); Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 4962, vr. 202a (Kısaltması N).

Başlık: ŞEHR-ENGİZ-İ RAHMÎ ÇELEBİ BERĀY-I VAŞF-I HÜBĀN-I YEDİŞEHR N.

40 envāʿ-ı: envār-ı YK.

41 bedīdār: bu dīdār N.

42 āşār: erjeng YK.

- 15 Ezel şem'ine per yakmağa geh gâh
İki pervâne olmuş mihr ile mâh
- 16 Eger sırr-ı Rubûbiyyetden ey yâr
Dilerseñ saña keşf ola bu esrâr
- 17 Cemâl-i yâre ol 'ibretle nâzır
Tecellî nûrını gör anda bâhir
- 18 Delîl olmağa isterseñ tevessül
Ruḥ u zülfi yiter devr-i teselsül
- 19 Cemâline ruḥ-ı yâr oldı mazhar⁴³
Aña şürîde oldı ehl-i diller
- 20 Mükemmel olıcaḳ esbâb-ı 'ādî
Mürîdüñ tîz olur ḥâşıl murâdî
- 21 Gel evvel tâlib-i 'ışḳ-ı mecâz ol
Şafâlar kesb idüben pâk-bâz ol
- 22 Sevüp bir dil-beri şürîde-ḥâl ol
Yolında sâye gibi pây-mâl ol
- 23 Ruḥ-ı dil-berde göz ü ḳaşı seyr it
Bu şüretle yûri naḳḳâşı seyr it
- 24 Cemâl-i dil-rübâyı ḳıl temâşâ
Eşerden tâ mü'eşşir ola peydâ
[YK 72a]
- MÜNÂCÂT⁴⁴
- 25 İlâhî 'âciz ü zâr u nizârem
Giriftâr-ı kemend-i zülfi-yârem
- 26 Tapuñdur çâre-sâz-ı her meded-ḥ'âh
Delîl-i bî-kes ü hâdî-i güm-râh
- 27 Bir âhü-çeşm bir zülfi girih-gîr
Urupdur şîr-i 'aḳla bend ü zencîr
- 28 Cüvanlar 'ışḳı ile pîr oldum
Yitürdüm 'aḳlı bî-tedbîr oldum
- 29 'Aşâ-yı âh elümde bî-mecâlem
Bu yolda sâye gibi pây-mâlem

43 Cemâline: Kemâline YK.

44 MÜNÂCÂT: - N.

- 30 Ten-i zerd ü dü çeşm-i hün-feşānum
İki zencir ile şîr-i jiyānum
- 31 Görinse bir perî-rû cān [u] cānān
Egüp ağzum qaluram aña hayrān
- 32 Cehennem vaşfını zikr itseler ger
Gelür yāduma ol dem hecr-i dil-ber
- 33 Ruḥı yād olsa düşer cāna ḥasret⁴⁵
Görinmez gözüme gül-zār-ı cennet
- 34 Naẓar kılsam kaçan mihrāba her bār
Düşer cāna ğam-ı ebrû-yı dil-dār
- 35 Göñül şeh-bāzınuñ kār-ı devāmı
Diler şayd ide bir kebg-i ḥırāmı
- 36 Tārīkat tācınuñ terkini urdum
‘İbādet sübhāsından yüz çevirdüm
- 37 Elüm varmaz ki keşf idem niyāza
İñende yüz yumaz oldum namāza
- 38 Dili tutmazdı ejder gibi zencîr
Yeder bir kıl taqup zülf-i girih-gîr
[N 203a]
- 39 Günāhın aḡmaz oldu dil idüp ah
Ġazab vaḡtinde dir estaġfiru’llah
- 40 Kaşı fikriyle yārūñ sîne pür-tāb
Yüzin benden çevirse nola miḥrāb
- 41 Beni yā Rab bu ğamlardan ḥalāş it⁴⁶
Ḥarîmüñde nedîm-i bezm-i ḥāş it
- 42 Maḥabbet bādesiyle mest olayın
Ezel sākîsine hem-dest olayın
- 43 Anuñ şevkıyle olam şöyle bî-hüş
Ġam-ı dünyā ola külli ferāmüş
- 44 Gide mir’āt-ı dilden jeng-i zulmet
Münevver ola tā çeşm-i ḥaḳīkat
- 45 Olup nergis mişāli gözi açık
Giceler tā-seḡer olam uyanıḳ

45 ḥasret: ḡayret YK.

46 Beni yā Rab bu ğamlardan: Bu ğamlardan beni yā Rab N. / İkinci mısra N’de boş bırakılmıştır.

- 46 Aradan ref' olup benlik hicābı
Tulū' ide murādum āfitābı
- 47 Temāşā ide tā çeşm-i şuhūdum
Fenā-ender-fenā ola vücūdum
- 48 Temevvüc eyleyüp deryā-yı ğufrān
Olam ol demde ğarķ-ı baħr-i ihsān
- 49 Yiter yaķdı vücūdum ʔa'n-nı aġyār
Cehennem odı yaķmazsa sezā-vār
[YK 72b]
- 50 Hāķīķat āfitābı ʔoġduġı dem
Günāhum maħv ola mānend-i şebnem
- 51 Göñül pervānedür şem'-i rızāña
Dil-i Raħmī siper tıġ-i ķazāña
- 52 Dem-i āħirde cānda hayretüm ʔoķ⁴⁷
Su'āl ile cevāba ʔāķatüm yoķ
- 53 Egerçi ğarķ-ı deryā-yı günāham
Cenābuñdan Ĥudāyā 'özt-ħ'āham

SEBEB-İ TE'LİF-İ KİTĀB⁴⁸

- 54 Meger bir gice ħalvet-gāh-ı ğamda
Yaturdum pister-i derd ü elemde
- 55 Felek ġüm ķılmış idi mihr ü māhın
Şabā ķapmışdı şem'ün şeb-külāhın
- 56 Yaturdum ħār u ħārā üzre nā-ĉār
Ne il benden ne ben ilden ħaber-dār
- 57 Ne yatmaķ olmış idüm zār u maħzün
Ġarīb ü bī-kes ü bī-ĉāre maġbün⁴⁹
- 58 Çeküp bir ħırķaya ġonĉa gibi baş
Görenler 'uzletüm eylerdi şābāş
- 59 Enİs-i dil ħayāl-i dil-ber idi
Celİs ü maħremüm eşk-i ter idi
- 60 Maħabbet 'ālemini seyr iderdüm
Yirüm geh mescid ü geh deyr iderdüm

47 ʔoķ: yoķ N.

48 SEBEB-İ TE'LİF-İ KİTĀB: - N.

49 Bu mısra YK'da şu şekildedir: Cünūnum ġörse ħayrān ola Mecnūn.

- 61 Maḥabbet bâdesiyle vâlih ü mest
Bilimezdüm cihân yâ nîst ü yâ hest
- 62 Göñüller tahtınun sultânıdır ‘ışk
Cihân bir tendür anuñ cānidur ‘ışk⁵⁰
- 63 Ne rengin lâle var bu bâğ içinde
Ki yok ‘ışk âtesinden dâğ içinde
- 64 Ne gönça dehre ‘arz ider beḳāsın
Ki yād-ı ‘ışk çāk itmez yaḳasın
- 65 İki başdan olur dirler maḥabbet
Ezel bezminde bağlandı bu ülfet
- 66 Naẓar kııl şem‘ ile pervāneye sen
Delil-i rüşen istersen mu‘ayyen
- 67 Nice yanar iki ‘āşık cigerden
O serden geçmiş ü bu bāl ü perden
- 68 Nice servi düşürdi ‘ışk bende
Nice āzādeyi ‘ışk itdi bende
[N 203b]
- 69 Maḥabbet bâdesin nüş itmeyen dil
Hemānā anı bir qurı ḥacer bil
- 70 Maḥabbetle geçerdi cümle ḥālüm
Velikin ‘ilm ileydi iştiğālüm
- 71 Egerçi olmuş idüm ‘ışka rāğıb
Dil ü cān olmuş idi ‘ilme ḫālib
- 72 İrince tā zamān [u] vaḳt-i ta‘īl
İderdi dil nuḳūd-ı ‘ilmi taḫşīl
- 73 İderdüm cān ile kesb-i ma‘ārif
Oḳurdum geh Maḳāşid geh Mevākıf
[YK 73a]
- 74 Bilüp ser-cümle esmā’-i ḥurūfi
‘Ulūmunñ dil olup şāḫib-vuḳūfi
- 75 Bu yolda ḳāmetüm dāl eylemişdüm
Niçe dānāları lāl eylemişdüm
- 76 Uşul ile fūrū‘ ile beyānı
Kelām ile bedī‘ ile ma‘ānī

50 Bu mısraın yeri N’de boş bırakılmıştır.

- 77 Niçe fenn içre idüp kı̄l ü kı̄ali
İderdüm ‘ilm-i hey’etden su’ali
- 78 Şeb-i tār içre idüp inzivāyı
Kazāya virmiş idüm hem rızāyı
- 79 Maḥabbetle olup evvelde kārüm
Bu ḥāletle geçerken rüzgārüm
- 80 Geçüp deycür ḥurrem oldu ‘ālem
Dil-i ‘aşıqda güyā ḥālet-i ḡam
- 81 Gidüp zulmet felekler rüşen oldu
Açıldı şahñ-ı ḡabrā gülşen oldu
- 82 Sifāl-i çarḫ içinde kı̄opdı sünbül⁵¹
Yirinde açılıp bir aḡ kı̄aranfül
- 83 Olınca nūr-ı ḡurla dehr tezyīñ
Gelüp bir pīr eyitdi gözün aydın⁵²
- 84 Didi olduḡ müderris ey yegāne
Ne olur müjdegāñ pes baña ne
- 85 İdince gül gibi bu nükte[y]i ḡuş
Dil ü cān bülbül-āsā eyledi cūş
- 86 Nişār idüp yolında naḡd-i cānuḡ
Kefin gül gibi pūr-zer itdüm anuḡ
- 87 Mübārek bāda geldi cümle yārān
Ne yārān her biri mümtāz-ı aḡrān
- 88 Sefer esbābı oldu cümle ḡāzır
Diyār-ı ḡurbete oldum müsāfir
- 89 Semend-i ‘azmüme urdum ‘inānı
Şütür üzre şalup bār-ı girānı
- 90 O dem ‘azm eyleyüp menzil-be-menzil
Kı̄aḡār olup o dem baḡlandı maḡmil
- 91 Çeken zaḡmetleri bu baḡr u berden⁵³
Sefer bir kı̄ıḡ’adur dimiş saḡardan
- 92 Temāmet ḡeşt idüp Rūm illerini
Temāşā eyledüm dil-berlerini

51 Kı̄opdı: bitdi N.

52 pīr eyitdi: pīr didi N.

53 Bu beyit N’de yoktur.

- 93 Meşakkat tîği ile kaṭ' idüp rāh
Yenişehir yolum irişdi nā-gāh
- 94 Qadīmī şehri imiş ol büm-ı a'zam
Sevādı 'ālî vü bünyādı muḥkem
- 95 Nice gāzīler anda himmet itmiş
'İmāretler yapup pür-ni'met itmiş
- 96 Çıkar her şubḥ u şām anuḡ ta'āmı
Tena 'um üzre olmuş ḥāş u 'āmı
- 97 Göñül eglenmez iken gül-sitānda
İḳāmet niyyetini itdüm anda
- 98 Bu şehriñ zevk idüp ḥāletlerini
Unutdum hep sefer zaḥmetlerini
[YK 73b]
- 99 Kişi miḥnetde iken bulsa rāḥat
Gider çekdügi ğam dilden tamāmet
[N 204a]
- 100 Anuḡ her ḥānesi mānend-i dīde
İçinde merdümi olmuş güzīde
- 101 Ne ḥāne her biridür bāğ-ı cennet
İçi ğılmān ile pür-zīb ü zīnet⁵⁴
- 102 Sütün-ı ḥānesidür sīm-endām
Der ü dīvārı olmuş nuḳre-i ḥām
- 103 Felek kāḫı gibi kāşāneler var
Cinān kaşarı mişālî ḥāneler var
- 104 Olup ser-geştesi bu çarḫ-ı devvār
'Anāşır anda olmuş çār dīvār
- 105 Nazarda şāh-rāhıdur yegāne⁵⁵
Olur devr ü teselsülden nişāne
- 106 Sevüp Mecnūn olmuş şehri her dār
Başında yuva yapmış murğ-ı tayyār
- 107 Çıkuḡ seyrāna 'azm itdükde ḥoş-ḥāl
Baḡa bir şaḫş ol dem itdi iḳbāl

54 zīb: zeyn N.

55 şāh-rāhıdur: şāhid ehlidür YK.

- 108 Benümle yâr-ı ğâr imiş ezelde⁵⁶
Çadîmî ğam-güsâr imiş ezelde
- 109 El ucu ile itdi merhabâyı
Bu yâd illerde buldum âşinâyı
- 110 Sevindi cân u dilden oldı hurrem
Eyitdi hayra mağdem hayra mağdem
- 111 Didi hoş geldüñ ey rûh-ı revânum
Ten-i pejmürdem içre yâr-ı cânım
- 112 Be-ğayet hıdmete müştâk idüm ben
Hayâta mürde iken nitekim ten
- 113 Dil-i ğam-ğînum ile şâd oldum
Seni gökde dilerken yirde buldum
- 114 Düşüp yanumca ol yâr-ı sühan-dân
Baña her cânibi itdürdi seyrân
- 115 Gezüp her güşesini râh u bî-râh⁵⁷
Gelüp Köpribaşın itdüm vañan-gâh
- 116 Nazar idüp o cây-ı dil-güşâyâ
Dil-i ğam-nâkümüz irdi şafâyâ
- 117 Cinân şahnı gibi bir hûb şahrâ
Çemen şanma döşenmiş sebz-i hârâ
- 118 Ne şahrâ mâ-verâsına göz irmez
Anuñ dünyâda mişlin kimse görmez⁵⁸
- 119 Kenârı ravza-i pür-sebz ü eşcâr
Revân olup açar tahtında enhâr
- 120 Bahâr olsa müzeyyen lâlelerle
Muraşsa^c câma dönmiş jâlelerle
- 121 Olup her biri bir Cemden nişâne
Egüp tâcını mest olmuş şehâne
- 122 Leb-i cûda velîkin bir şecer var
Olupdur ‘âşık-ı şürîde-girdâr

56 Bu beyit N’de yoktur.

57 güşesini: cânibini N.

58 Anuñ dünyâda mişlin kimse görmez: O şahn-ı dil-güşâsına göz irmez N.

- 123 Görüp kıaddini her serv-i revānuş
Kavaş yili eser başında anuş
[YK 74a]
- 124 Geçürmedin dağı ‘ālemdede çağın
Alur seyl-i fenā bir gün ayağın
- 125 Levend-āsā tıutup her bīd hançer
Çemen eţfālını kırkıtmaş ister
- 126 İhāta eylemiş devrini bir cū
Ne cū cennetde Kevşer gibi dil-cū
- 127 Ruş-ı cānāne gibi şāf u şeffāf
Kūdūretden berī āyīne-veş şāf
- 128 Sikender cāmı gibi pūr-şafādur
Yahud āyīne-i gıfī-nümādur
- 129 O şehir-i pūr-şafā bir sīm-berdür
Kuşanmış beline sīmīn-kemerdür
- 130 Niçe gencīne var tahtında muzmer
Nıgeh-bānıdur olmış şekl-i ejder
[N 204b]
- 131 Yahud bir pāk ‘āşık şāf-meşreb⁵⁹
Döker gözyaşların her rüz tā-şeb
- 132 Hābāb-āsā açup yir yir gözini
Egilmiş pāyine sürmüş yüzini
- 133 Vücūdın hāk-i rāh üzre bıraķmış
Görüp dīdār-ı yāri göğli aķmış
- 134 Nazardan irmesün diyü gezendi(?)
Tolanmışdur o şehir ü kūyı kendi
- 135 Benüm gibi olup dīdāra ‘āşık
Gözi yaşı durur dāyim bulanık
- 136 Baş egmez aña çekmiş dest ü pāyı
İder şehri güzel gibi cefāyı
- 137 Olup dīvānesi taşmış köpürmüş
Gelüp bād-ı şabā zencīr urmuş
- 138 Meger rif’atle ol şehir āsumāndur
Yanında köpri şekl-i kehkeşāndur

59 pāk āşık: ‘āşıkıdur YK. // rüz-tā: rüz u her N.

- 139 İrişmiş bir ucı bāb-ı na‘ıme
Şebîh olmuş şırâṭ-ı müstaḳıme
- 140 Nazar eyley bu eyvān-ı nigūna
Olupdur ṭāḳ-ı Kısırden nümüne
- 141 Başup bağına ‘āşık gibi taşu
Aḳar her dem kesilmez ḳanlu yaşu
- 142 Başından ayağı dek göz göz olmuş
Velî her bir gözi yaş ile ṭolmuş⁶⁰
- 143 Göz açup niçe yirden şöyle bî-cān
Diler kim eyleye ol şehri seyrān
- 144 Ya bir evren durur kim anda ṭurmuş
Zemîne niçe yirden pençe urmuş
- 145 Çözilmiş ḫalkasından ḳaldurup ser
Gezend irişmesün dir şehri bekler⁶¹
- 146 Ḫavāle anda var bir cāmi‘-i pāk
Olupdur ḳubbesi mānend-i eflāk
- 147 Mücellā ṣaḫn-ı pāki cümle mermer⁶²
Ber-i dil-ber gibi ra‘nā vü ḫoş-ter
- 148 Sütün üstinde ṭāḳ-ı ‘anber-āgīn
Olup ebrū-yı ḫubān gibi pür-çīn
[YK 74b]
- 149 Baş egmez miḫver-i çarḫa sütünü
İrişmiş ‘arşa her ṭāḳ-ı nigünü
- 150 Meh-i nev ḳāmetini itdi çenber
Diler kim anda ola ḫalka-i zer
- 151 Derünün rüşen itmişdür meşā‘il⁶³
Nücüm-ı çarḫ içinde pür-ḳanādil
- 152 Menārı ḳadd-i dil-ber gibi mevzūn
Olur her kim görürse aña meftūn
- 153 Ṭolu nūr-ı riyāzet içi taşu
Yiridür egmese ṭübāya başu

60 her bir: yir yir N.

61 “gezend” kelimesi iki nüshada da “güzend” şeklinde yazılmıştır. Lügatta böyle bir kelimeye rastlamadığımız gibi, kelime bu haliyle vezne de uymamaktadır.

62 ṣaḫn-ı pāki: ṣaḫnı gibi N // ber-i: leb-i N.

63 meşā‘il: ḳanādil YK // içinde: gibi YK / ḳanādil: meşā‘il YK.

- 154 Kerâmet ehlidür şubh u mesâda
El açmış bir ayağ üzre du'âda
- 155 Mehûñ düşmiş başından şeb-külâhı
Çıķup sakfından eylerken nigâhı
- 156 Güneş almış ele zer nerdübânı
Kömüş tāk-ı sipihr üstine anı
- 157 Çıķup şahnını seyrân itmek ister
Nazarla aña im'an itmek ister
- 158 Felek tākı gibi eyvânı anuñ
Cinân hazzı deger seyrânı anuñ
- 159 Gelüp ol sebzede birkaç güzeller
Leţâfetle be-ğâyet bî-bedeller
- 160 Çıķardı câmesin gül-pîreherler
O dem gönlekcek oldu sîm-tenler
[N 206a]⁶⁴
- 161 Şalındı serv-ķadler ol mekânda
Melekler gibi gülzâr-ı cinânda
- 162 Şabâ gibi kimi yildi yüpürdi
Kimi 'ar'ar gibi hıdmetde tırdı⁶⁵
- 163 Kebâb için bir iki çeşm-i hun-rîz
Bıçağın gamzesi gibi idüp tîz
- 164 O demde toğrayup kanlu kebâbı
Koyup nâr üzre irdi iltihâbı
- 165 Kimi serv-i sehî gibi şalındı
Gören 'âşık laruñ beñzi alındı
- 166 Hevâyı taķla atup her gül-i ter
Şıra ķalkır çemende bād-ı şarşar
- 167 Virüp el birbirine serv [ü] şimşâd
Segirdür ķalkar üstinden geçer bād
- 168 Kimi cevlân ider tāvüs gibi
Kimi pür-süz idi ķaķnüs gibi⁶⁶

64 Nuruosmaniye nüshasında yaprakların sırasında karışıklık bulunmaktadır. Muhtemelen zamanla birbirinden ayrılan ve dağılan yapraklar, daha sonra yeniden sıralanırken karıştırılmıştır.

65 hıdmetde: şöhbette YK.

66 idi: olup YK.

- 169 Temāşā eyleyüp her mū-miyānı
K̄alur mı ‘āşıkun bir kılca cānı⁶⁷
- 170 Şoyunup bir iki maḥbūb-ı nā-yāb
Nitekim gökde ḥurşīd-i cihān-tāb
- 171 K̄abādan gün gibi oldıkdā ‘üryān
Yürekler ditredi bī-hūş olup cān
- 172 Çözüp sünbüllerine tāb virdi
Atıldı cūya dehre tāb virdi
- 173 Belinde meyzer ile her semen-ber
Hemān nışfı tutilmiş aya beñzer
[YK 75a]
- 174 Ḥabābı şanma yāri seyr ider cū
Gümüş ḫās ile pāyine döker şu
- 175 Ruḫ-ı rengīn ile her şacı sünbül
Şanursın şuya k̄onmuş deste-i gül
- 176 Şuya ḫalsa güzeller olsa pinhān
Girer gūyā seḫāba māh-ı tābān
- 177 Şaçılur gül yüze müşgīn külāle⁶⁸
Gice şan gündüze olur ḫavāle
- 178 Şarılsa bir birine iki meh-rū
Seperler yüregine ‘āşıkun şu
- 179 Leb-i cūda görüp nılūferi ter
Şararmış rüy-ı ‘āşık oldı beñzer
- 180 Görüp bu ḫālī k̄aldum anda ḫayrān
Müşaḫḫaş ten gibi bī-‘aql u bī-cān
- 181 Taḫayyür ‘āleminde k̄aldum anda
Gidüp hūşum yıkıldum ol mekānda
- 182 Görüp ḫālüm refīküm didi ey yār⁶⁹
Eyā gül-zār-ı nazma bülbül-i zār
- 183 Dirüp ‘aqlun inen bī-hūş olma
Söze gel gül gibi ḫāmūş olma

67 bir kılca cānı: bağırında kıantı N.

68 müşgīn: miskīn N.

69 YK’da mısraların yerleri değışmiştir.

- 184 Sühan tûfleri güyâ gerekdür
Beyân bezminde şekker-hâ gerekdür
- 185 Ne müşkil var ki hâll itmez zebānuḡ
Ne ‘uḡde var ki fetḡ itmez dehānuḡ⁷⁰
- 186 Sen itsen süzişüñle söze āġāz⁷¹
Ne kuşdur bülbül anda ide feryāz
- 187 Tevaḡḡu‘ eylediler cümle yārān
Ne yārān zümre-i erbāb-ı ‘irfān
- 188 Temāmet şehrumüz oldıḡda ta‘rif
Ser-āmed dil-rübāsın eyle tavşif
- 189 Kelāmuḡ zübdesi oldıḡda taḡrîr
Meded eyle sevādın eyle taḡrîr
- 190 Kıyāmet dil-rübāsın medḡ eyle⁷²
Bu şehre ya‘ni şehre-engîz söyle
[N 206b]
- 191 Yazılsun gün gibi altun kalemle
Felek levḡinde şebt olsun raḡamla
- 192 Görüp her bir güzel pür-cüş olsun⁷³
Şadef-veş güşına mengüş olsun
- 193 Şu resme söylesünler ‘āşıḡane
Naḡİrin görmeye çeşm-i zamāne
- 194 Sözüñ altun kalemle yazılsun
Zümür-rüd levḡalar üzre ḡazılsun
- 195 Anuḡ şevḡıyle devr itsün felekler
Şeḡer vird-i zebān itsün melekler
- 196 Ele alup güzeller midḡatini
Yeñile yine eski şan‘atunu
- 197 Ola eglencesi her bî-ḡarāruḡ
Bu yirlerde ḡala tā yādigāruḡ

70 YK’da “zebānuḡ” ve “dehānuḡ” kelimelerinin yerleri deġişmiştir.

71 söze āġāz: sözlerüñ yād YK // feryāz: feryād YK.

72 YK’da mısraların yerleri deġişmiştir.

73 pür-cüş: bir ḡōş YK.

- 198 Bu resme eyleyicek kı̄l ü kı̄lî⁷⁴
Anuñ emrine itdüm imtişâli
[YK 75b]
- 199 Tefekkür bahrine olduĝda ğavvâş
Elüme girdi birkaç gevher-i hâş
- 200 Dehân-ı dil-beri vaşf itdügüm an
O dem hâmemden aĝdı âb-ı hayvân
- 201 Kı̄ad-i cânânı vaşf itdikde ğâyet
Kıyâmet üstine ğopdı kıyâmet
- 202 Lebi vaşfın kı̄alem itdikde inşâ
Felekden baña taħsîn itdi ‘İsâ
- 203 Yazılsun gel bu nazmı defter itsün
Aĝar şu gibi bülbül ezber itsün
- 204 Güzeller medhine âĝâz itdüm
Bu hûbı cümleden mümtâz itdüm

DER-VAŞF-I CÜVÂNÂN⁷⁵Be-Nâm-ı Ferhâd-zâde⁷⁶

- 205 Lebi şîrîn biri Ferhâd-zâde
Yolında niçe hüsrevler fütâde
- 206 Ser-âmed kaşlarıdır şan iki med
Dehânı güyiyâ mîm-i Muħammed
- 207 Maħaldür anı ger ser-defter itsem
Dehânı gibi nâmın muzmer itsem
- Be-Nâm-ı Nâzır-zâde
- 208 Güzeldür gerçi Nâzır-zâde ğâyet
Dil-i vîrânemüz itmez ‘imâret
- 209 Olanlar câmi‘-i hüsnine nâzır
Göñül mülkin aña vaĝf eyler âhır
- 210 Lebi güyâ ki anuñ şekl-i cândur
Görinmez dîdeden dâyim nihândur

74 eyleyicek: eyleyince YK.

75 N’de kırmızı mürekkeple yazılan başlık şu şekildedir: “Şehr-i Mezbürda Olan Cüvânânun Esâmîsi vü Elķâbı İle Tahrîr Olındı.”

76 Şahıs isimlerinden hemen önce gelen bu ara başlıklar N nüshasında bulunmaktadır ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır. YK’da bulunmamaktadır.

- Be-Nâm-ı Kâtib-zâde
- 211 Güzeldür gerçi Kâtib-zâde dirler⁷⁷
Güzeller kıldur ol âzâda dirler
- 212 Dür-i gūşı ki zeyn itmiş 'izârın
Meh-i nevdür sitâreyle muķârın
- 213 Nazar iden şanur ol dürre her dem
Gül-i ra'nâya düşmiş ola şebnem
- Be-Nâm-ı Nâ'ib-zâde
- 214 Birisi Nâ'ib oğlı Muştafâdur
Şacı ve'l-leyl yüzi ve'đ-đ uĥâdur
- 215 Kitâb-ı vaşlı olmuş pür-ma'ânî⁷⁸
Bedî' olsa nola ĥüsni beyânı
- 216 Cefâ dersin ider şu gibi icrâ
Vefâ bâbını şorsañ bilmez ammâ
- Be-Nâm-ı Çigdem[-zâde]
- 217 Biri Serrâc Çigdem-zâdedür nâm
Yular ũtmaz başum oldu aña râm
- 218 Şararmış aña 'âşık gibi çigdem
Degül şebnem olupdur dîde pür-nem
[YK 76a]
- 219 Raķlîbi döger idüm let urup pek⁷⁹
Duyup ĥar gibi ol dem üzdi köstek
[N 205a]
- Be-Nâm-ı Boşnavî-zâde
- 220 Birisi Bosnavî oğlı güzeldür
Nazîri yok cihânda bî-bedeldür
- 221 Adı Yūsuf be-ġâyet ĥübdur ol
Terâzûdan iner maĥbûbdur ol
- 222 Görüp evvel nazarda 'aqlum aldı
Beni Ya'ķûb-veş hicrâna şaldı

77 gerçi: ĥaylı YK.

78 vaşlı: faşlı N.

79 urup: idüp YK.

- Be-Nām-ı Şatı-zāde
- 223 Olupdur Şatı-zāde lāle-ruḥsār⁸⁰
Metā'-ı vaşlına cānlar ḥarīdār
- 224 Göñül virdüm ben ol Yūsuf-liḳāya
Beni Ya'ḳūb-veş şaldı belāya
- 225 Ḳulım ol ḥ'āce-i hicrāna şatdı
Dehānı yoğ iken borcum ödetdi
Be-Nām-ı Pīr 'Ali
- 226 Biri Sancaḳdar oğlı Pīr 'Ali nām
Göñüller Zü'l-feḳār-ı 'ışḳına rām
- 227 Ḳadi sīmīn 'alem olmuşdur el-ḥaḳ
Güzellerde çeküpdür başḳa sancaḳ
- 228 Musahḫar kılmağa göñlüm diyārın
Çeküpdür ğamzesinüñ Zü'l-feḳārın
Be-Nām-ı Boyacı-zāde
- 229 Boyacı-zāde biri lāle-ruḥsār
Ne reng itdi baña gör ol cefā-kār
- 230 Ruḫum zerd ü yaşum gül-gün itdi
Bu reng ile beni meftün itdi
- 231 Sirişkümlü alı 'ışḳum itdi izhār⁸¹
Ḳatı açık boyadı çeşm-i ḥun-bār
Be-Nām-ı Emīn-zāde
- 232 Emīn oğlı birisi bir sipāhī
Ġubār-ı ḥāk-i pāyi tēc-ı şāhī
- 233 Yiler yanınca seg-mānend aḡyār
Şikār idem dir ol āhūyı her bā
- 234 Olupdur tıḡı gibi ol cılasun
Ölince ḳapısında ḳul olasun
Be-Nām-ı 'Ali⁸²
- 235 'Alidür nāmı biri İbn-i Bektāş
Gözümdür tekye-i 'ışḳında ferrāş

80 Şatı: Sa'di YK.

81 Sirişkümlü alı 'ışḳum: Şarāb-ı 'ışḳı eşkümlü N.

82 N'de Ali, Ases-zāde'den sonra yazılmıştır.

- 236 Müjem cārübı şaḥnını ider pāk
Göñül abdālîdur ḥıdmetde çālāk
- 237 Kopardı dilden ārāmum o dil-ber
Nitekim Ḥayberūñ bābını Ḥayder
[YK 76b]
Be-Nām-ı [‘Ases]-zāde⁸³
- 238 ‘Ases-zāde Ḥızır Bālî şeker-leb
Meh-i nev geşt ider kūyını her şeb
- 239 Lebi ser-çeşme-i ḥayvān olupdur
Anuñçün dīdeden pinhān olupdur
- 240 Şarāb-ı ‘ışkı ‘aqlumı tağıtdı
Beni mest oldı diyü zülfi tutdı
Be-Nām-ı Karakaş
- 241 Biri bir yār-ı nāzūkdür Kārakaş
Meh-i nev görse ebrūsın eger baş
- 242 İki āhūdur ol ebrū-yı müşgīn
Biri birine baş urmuş idüp kīn
- 243 Güşāde-dil cūvān-ı nev-hevesdür⁸⁴
Cefāsı cānuma eglence besdür
Be-Nām-ı Dutan-zāde
- 244 Dutan oğlu birisi beñlü dil-ber
Ruḥında ḥālî şan māh üzre aḥter
- 245 Cebİni üzre her ḥālî mu‘anber
Müdām olsun cemāl-i ḥüsne mazhar⁸⁵
- 246 Kaşı üstinde her ḥālî nühüfte⁸⁶
Hilāl üstinde encümdür girifte
Be-Nām-ı Baqqāl-zāde
- 247 Şeker-leb birisi Baqqāl-zāde
Teni pālūde-i terden ziyāde

83 Başlıkta ve sonrasındaki ilk mısradaki ilk mısradaki “‘Ases” yerinde N’de “Ḥasan” ismi bulunmaktadır.

84 güşāde: sitāde YK // cefāsı: mişālî YK.

85 cemāl: kemāl YK. Bu beyit N’de sonraki beyitle yer değiştirmiştir.

86 kaşı üstinde: cebİni üzre YK / “nühüfte” yerinde N’de farklı bir kelime varsa da tam olarak okunmamaktadır.

- 248 Hilāl ebrūsına qaddūñ idüp dāl
İraqlardan boyun eg aña baq qal
- 249 Bizümle yağlu balludur o dil-ber⁸⁷
İraqlardan ‘adūlar seyr iderler
[N 105b]
Be-Nām-ı Rūhī
- 250 Birisi Rūhī-maḥlas ṭab‘ı mevzūn
Olupdur her sözi bir dürr-i meknūn
- 251 Şarāb-ı la‘li olmuş rūh-ı şānī
İçen bulur ḥayāt-ı cāvidānī
- 252 Dehānı kim olupdur yār-ı cānum
Fedā olsun aña rūh-ı revānum*
Be-Nām-ı Qayyım-zāde⁸⁸
- 253 Birisi Qayyım oğlı dil-rübādur
Ḥüseyn-i cāna ‘ışkı Kerbelādur
- 254 Gelüp sīnemde yaqdı ‘ışk dāğın
Uyardı cāmi‘üñ sönmiş çerāğın
- 255 Nola geldiyse erkenden tırāşı
Yiter erbāb-ı ‘ışka gözi kaşı
[Be-Nām-ı Şuyıkdı-zāde]
- 256 Şuyıkdı oğlı biri bir gül-endām⁸⁹
Ḥāsen-ḥulq u ḥāsen-vaşf u Ḥāsan-nām
- 257 Dil oldı Kerbelā-yı gāmda şayru
Meded la‘l-i lebinden bir içim şu
- 258 Beni öldürse dil-teşne o zālīm
Olupdur boynına qanum vebālüm
Be-Nām-ı ‘Alī Fış
- 259 ‘Alī Fış oğlı biri şūḥ u fettāñ
Gören esrār-ı ḥüsnin oldı ḥayrān
[YK 77a]

87 yağlu ballu: ballu yağlu N // iderler: eyler YK.

* 252 Yazmada “fedā” yerinde “cüdā” vardır.

88 Bu başlık ve sonrasındaki üçbeyit YK’da yoktur.

89 256-258. beyitler N’de yoktur.

- 260 Melâhat gülşeninde ruğları gül
Siyyeh kâkülleri bir deste sünbül
- 261 Şalınmasun raķīb ile o dil-ber
Şaķın ardınca anuğ fiş çekerler⁹⁰
Be-Nâm-ı Yūsuf
- 262 Baba-zāde biri Yūsufdur ol cān
Olupdur MıŖr-ı hūsn içinde sulţān
- 263 Zenaḥdānı olupdur cāh-ı Yūsuf
Aḡa maḥbūs olan çekmez te'essūf
- 264 Turunc-ı ġabġabın görse Züleyḡā
Elini pārelerdi bi-mūḡābā
Be-Nâm-ı Pīr Meḡemmed
- 265 Hızır Bāl'oglı biri Pīr Meḡemmed⁹¹
Güzeldür kākūli ġibi ser-āmed
- 266 Ḥarāmī ġamzesi almıŖ ele oķ
Hilāl ebrūsunuğ yayın çeker yoķ
- 267 Ḥaḡı Hızır u lebidür āb-ı ḡayvān
İŖşiden anı nice virmesün cān
Be-Nâm-ı 'Alem Şāh
- 268 Ebübekr oġlı birisi 'Alem Şāh
Kulaķ çeker ırakdan hūsnine māḡ
- 269 BaŖında kākūli müŖġin 'alemdür
Kıyāmet serv-ķadd ü ġonca-femdür
- 270 GüneŖ dāyim ġötürür tıġ-i zer-kār
Aḡa olmaķ diler beḡzer silaḡ-dār
Be-Nâm-ı KūmŖı-zāde
- 271 Birisi KūmŖı-zāde Ŗūḡ u nāzūk
Göḡüller ķapmada çālāk ü çābūk
- 272 Kādi nāz öġredür serv-i revāna
Yanaġı ġösterür al ergāvāna
- 273 ViŖālinden umar göḡlüm naŖıbi
Arada ķumŖılanmasun raķıbi

90 çekerler: çalarlar YK.

91 biri Pīr: biridür YK.

Be-Nām-ı Bende

- 274 Biri bir Bende ol serv-i bülendi
Görüp kıl olmak ister her efendi
- 275 Metā'-ı hüsni açmış dükānda
Oturmuş gūşe-i bezzaz-sitānda
- 276 Kıl olmuş kāmetine serv [ü] şimşād
Şu kavlı ile ki hiç olmaya āzād⁹²
- ***
- 277 Bu şehriñ çok didiler māh-rūsın
Niçe meh-rū ğazāl-i müşg-būsın
[YK 77b]
- 278 Bulardur gün gibi meşhūr olanlar
Kemāl-i hüsni ile mezkūr olanlar
- 279 Güzeller içre bunlardur müselleme
Hakîrūñ bildüğü Allahu a'lem

Kaynaklar

- Âşık Çelebi, *Meşairü'ş-Şuara İnceleme-Metin*, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, 3 C.
- Atlansoy, Kadir, *Bursa Şairleri*, Asa Kitabevi, Bursa 1998.
- Aynagöz, Pervin, "Bursalı Rahmî'nin "Gül-i Sad-berg"i Üzerine Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), C. 3, S. 1, Elazığ 1989, s. 1-27.
- Aynagöz, Pervin, *Bursalı Rahmî: Gül-i Sad-berg*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Erzurum 1985.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Mü'ellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, Beyrut 1992, 2 C.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ-Keşfi'z-Zünûn*, Beyrut 1992, 2 C.
- Beyânî Mustafa bin Cârullah, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- Beyânî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan Eydurun, KTB, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83502/beyani---tezkiretus-suara.html> (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara 2008.
- Birici Sevim, *Şâh u Gedâ (Şâh u Dervîş) Mesnevileri ve Bursalı Rahmî'nin Şâh u Gedâ'sı*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2007.

92 Bu beyitten sonra YK'da fazla olarak bir beyit yer almaktadır. Ancak bu beyit, metin içinde şahısların üçer beyitle anlatıldığı göz önünde tutulduğunda fazla gibi görünmektedir. Bu bakımdan dipnota alınmıştır. İlgili beyit şu şekildedir: Nola ger cümleden olsa mu'abhar/ Deniz dibinde olur dürr ü gevher

- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.
- Bursalı Rahmî, *Şehrengiz-i Bursa*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nu: 597, vr. 71b-77b.
- Bursalı Rahmî, *Şehrengiz-i Bursa*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 4962, vr. 202a-205b. Canım, Rıdvan, *Latîfî Tezkiretü Ş-Şu'ara ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, AKM Yayınları, Ankara 2000.
- Erdoğan, Mustafa, "Bursalı Rahmî'nin Divanı Üzerine", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, S. 34, Erzurum 2007, s. 21-45.
- Erdoğan, Mustafa, *Bursalı Rahmî ve Divanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- Erişen, Gülgün, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990.
- Erişen, Gülgün, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, C. X, S. 1, Ankara 1992, s. 285-315.
- Erünsal, İsmail E., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1984, S. IV, s. 10, 11.
- Esir, Hasan Ali, *Münşeat-ı Lâmiû (Lâmiû Çelebi'nin Mektupları) İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, Rize Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Trabzon 2006.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Larissa> (Erişim Tarihi: 18/08/2011).
- İsmail Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, 366.
- Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzûm Eserler Bölümü, 1325.
- Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübü ve'l-Fünûn*, Beyrut 1992, 2 C.
- Kinalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü Ş-Şuara*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduvan, KTB Yayınları, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html> (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara 2009.
- Köprülü, M. Fuad, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Yayına Haz. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Köprülüzade Mehmet Fuat, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi XVI'ncı Asır*, Muallim A. Halit Kitaphanesi, Basım Yeri ve Tarihi Yok.
- Kut, Günay, *Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi*, Harvard Üniversitesi, Harvard, 1978.
- Küçük, Sabahattin, *Bâkî ve Divânından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Küçük, Sabahattin, "16. Yüzyıl Şairlerinden Bursalı Rahmî Çelebi ve Şiirleri", *MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi*, Âmil Çelebioğlu Armağanı, S. 7 (1993), s. 423-472.
- Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara 1994.
- Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958.
- Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 485.

- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî 4*, Yayına Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Okuyucu, Cihan, *Cinânî Hayatı Eserleri Divanının Tenkidli Metni*, Ankara, 1994.
- Pertsch, W., *Die Turkischen Handschriften der Königlischen Bibliothek zu Berlin*, Berlin 1889.
- Pervane Bey Nazîre Mecmuası*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz 406.
- Riyâzî Mehmed Efendi, *Riyâzûl-Ş-Şuarâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih Bölümü, 765.
- Solmaz, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, AKM Yayınları, Ankara 2005.
- Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-Âlâm*, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996, C. 6, s. 4805-4806.
- Tarlan, Ali Nihad, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Seri 1, Fasikül 1, İstanbul 1948.
- Tiğlı, Fatih, "Rahmî", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 421-422.
- Tuğlacı, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s. 407.
- Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, 2 C.
- Yahyâ Bey, *Divan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

Şehrengiz'in Yapı Kredi nüshasından örnek sayfalar (vr. 71b-72a).

Şehrengiz'in Nuruosmaniye nüshasından örnek sayfalar (vr. 205b-206a).

